

R O C Z N I K

B I B L I O T E K I

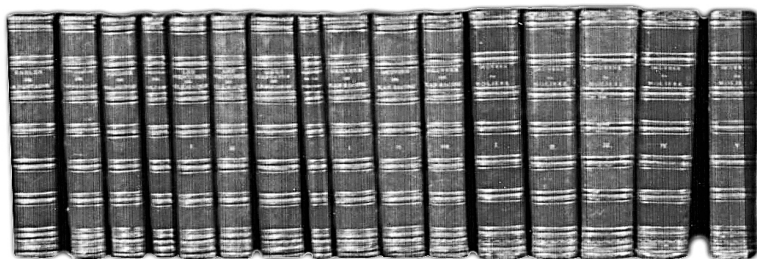
N A R O D O W E J

THE NATIONAL

LIBRARY

YEARBOOK

XLIV

National Library
Warszawa 2013

R O C Z N I K

B I B L I O T E K I

N A R O D O W E J

XLIV

Biblioteka Narodowa
Warszawa 2013

Rada naukowa
Paulina Buchwald-Pelcowa, Roman Chymkowski, Tomasz Makowski,
Monika Mitera, Sigitas Narbutas, Grzegorz Płoszajski

Redaktor naczelny
Tomasz Makowski

Projekt okładki
Wiktor Jędrzec

Opracowanie typograficzne
Andrzej Tomaszewski

Redakcja tomu
Łukasz Kozak
Jacek Krawczyk

Redaktor techniczny
Andrzej Dybowski

Tłumaczenie z języka rosyjskiego
Krystyna Kuśpit

Tłumaczenie streszczeń na język angielski
John Cornell

Adres redakcji
Biblioteka Narodowa
Sekretariat Naukowy
al. Niepodległości 213, 02-086 Warszawa
www.bn.org.pl

ISSN 0083-7261

Biblioteka Narodowa. Warszawa 2013
Nakład 300 egz.

Druk: Zakład Poligraficzny Moś i Łuczak sp.j.
ul. Piwna 1, 61-065 Poznań

Agata Pietrzak

Kilka uwag terminologicznych na marginesie *Formatu MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu ikonograficznego*

W marcu 2013 roku Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich i Centrum NUKAT Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie opublikowały w serii „Formaty, kartoteki”, opracowany przez Krystynę Sanetrę, Beatę Górecką i Annę Graff podręcznik tworzenia rekordów bibliograficznych w formacie MARC 21 dla dokumentów ikonograficznych. Jest to druga, po wydanej w roku 2008 przez Bibliotekę Narodową, polska adaptacja formatu MARC 21 przeznaczona do opracowania tego typu materiałów bibliotecznych, adresowana jednak do węższego grona odbiorców – bibliotek uczestniczących we współkatalogowaniu w katalogu centralnym Nukat. W publikacji omówiono również zasady katalogowania grafiki komputerowej i fotografii cyfrowej, co stanowi pewne *novum*. Uważna lektura opracowania, zwłaszcza w kontekście tak rozszerzonego zakresu stosowania, nasuwa szereg uwag i wątpliwości terminologicznych, którym należy poświęcić nieco miejsca. Refleksja nad terminologią wydaje się tym ważniejsza, że pojawiające się w ostatnich latach nowe modele koncepcyjne katalogowania (FRBR, FRAD, FRASD, RDA) próbując nadążać za rozwojem nowych technologii i pojawianiem się dotąd niespotykanych, a często złożonych, typów publikacji, wprowadzają ważne zmiany w tej kwestii. Autorki opracowania oparły się na starszej wersji formatu MARC 21 z roku 2001, nie biorąc pod uwagę aktualizacji nr 3-15 z lat 2002-2012. Korzystały również z Polskiej Normy PN-N-01152-4 *Opis bibliograficzny – dokumenty ikonograficzne*, opublikowanej w roku 2009 i potwierdzającej zasady sporządzania opisów bibliograficznych ustalone i zalecone przez Bibliotekę Narodową w wydanym rok wcześniej druku *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego: dokumenty ikonograficzne*. Oprócz znanych od dziesięcioleci przepisów i instrukcji anglo-amerykańskich¹, jako

1 *Anglo-American Cataloguing Rules Second Edition – 2002 Revision; 2005 Update; Graphic materials. Rules for Describing. Original items and Historical Collections*, comp. by E. W. Betz. – Washington 1982 (wraz z późniejszymi zmianami i poprawkami z lat 1982-2002); *MARC 21 concise format for bibliographic data*, Washington 1999 Edition, with Update No. 1 (October 2001) through Update No. 15 (September 2012), www.loc.gov/marc/bibliographic [dostęp: 28.11.2013].

podstawę do prac nad formatem autorki przywołały także zalecenia *International Standard Bibliographic Description for Non-book Materials* z roku 1987. Nie uwzględniły natomiast późniejszych opracowań, wyznaczających zupełnie nowe kierunki w standaryzacji i rozwoju międzynarodowych zasad katalogowania – postanowień *Statement of International Cataloguing Principles* z roku 2009 ani *International Standard Bibliographic Description Consolidated Edition* zatwierdzonego przez Standing Committee IFLA Cataloguing Section w roku 2011, ani prezentowanych na wielu konferencjach założeń standardu *Resource Description and Acces*, który od 31 marca 2013 roku zastąpi w Library of Congress dotychczasowe zasady katalogowania (AACR2) i zapewne wkrótce zostanie przyjęty na całym świecie². Warto więc w tym miejscu spróbować uporządkować kwestie terminologiczne dotyczące dokumentów ikonograficznych, przypomnieć nieco już zapomniane definicje i określenia ustalone w dawnych normach i standardach i zestawić je z nowymi tendencjami.

Utrwalona przez międzynarodowe zasady katalogowania wieloletnia tradycja uznaje za najważniejsze atrybuty dokumentów ikonograficznych (*graphic materials, image fixe*), wyrażenie treści dokumentu w formie obrazu cechującego się dwuwymiarowością oraz statycznością. Takie definicje znajdujemy w *Anglo-American Cataloguing Rules* (Chicago 1967) i *Non-Book Materials Cataloguing Rules* (London 1973). Oba opracowania zaliczają do dokumentów ikonograficznych również obrazy przeznaczone do projekcji (np. przezroczka i slajdy). Definicje te powtórzono w roku 1982 zarówno w drugiej edycji anglo-amerykańskich zasad katalogowania, jak i w stworzonym specjalnie jako ich uzupełnienie, poświęconym wyłącznie opracowaniu dokumentów ikonograficznych podręczniku Elizabeth Betz. Natomiast w *International Standard Bibliographic Description for Non-Book Materials* (London 1977) dokumentom ikonograficznym przyporządkowano czwartą cechę charakterystyczną – dostępność za pomocą nieuzbrojonego oka, która odróżniała je od dokumentów projekcyjnych (*visual projection, image projetée*), przeznaczonych do oglądania z użyciem specjalnych urządzeń (np. rzutników, powiększalników). Standard ten utrwalił podział dokumentów wizualnych (*visual materials*) na dokumenty ikonograficzne (obrazy dwuwymiarowe, statyczne, nieprojekcyjne), dokumenty projekcyjne (obrazy dwuwymiarowe, statyczne, przeznaczone do

2 *ISBD: International Standard Bibliographic Description – Consolidated Edition*. Edited by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section. – Berlin, Munich 2011; *IFLA Cataloguing Principles: the Statement of International Cataloguing Principles (ICP) and its Glossary in 20 Languages*, ed. by B. B. Tillett, A. Lupe Cristán, München 2009, www.ifla.org/en/publications/statement-of-international-cataloguing-principles [dostęp: 28.11.2013]; bezpłatny, testowy dostęp do Resources Description and Access Toolkit można uzyskać ze strony: www.rdatoolkit.org/content/107 [dostęp: 28.11.2013].

projekcji) i dokumenty audiowizualne (obrazy dwuwymiarowe, ruchome, projekcyjne, połączone z dźwiękiem lub nie). Oparte na ISBD (NBM) normy narodowe, w tym polskie, powielały te rozgraniczenia. Wprowadzona w roku 1992 norma PN-N-01227: 1992 *Bibliotekarstwo i bibliografia – Typologia dokumentów – Terminologia* odróżniała dokumenty ikonograficzne od oglądowych, odtwarzanych za pomocą właściwych urządzeń (niestety późniejsza, obarczona wieloma niedoskonałościami, norma PN-ISO 5127 : 2005 *Informacja i dokumentacja – Terminologia* wprowadziła jedynie pojęciowy chaos)³. Francuska norma wydana przez AFNOR w roku 1997 *Documentation – Catalogage de l'image fixe – Rédaction de la description bibliographique* zdefiniowała dokument ikonograficzny jako nieruchomy, dwuwymiarowy obraz utrwalony jakąkolwiek techniką na przenośnym podłożu. Tę właśnie definicję przejęto do polskich zasad katalogowania w trakcie prac nad *Formatem Marc 21 rekordu bibliograficznego: dokumenty ikonograficzne* wydanym przez BN oraz w czasie tworzenia przez Komitet Techniczny nr 242 ds. Informacji i Dokumentacji Polskiego Komitetu Normalizacji normy PN-N-01152-4 : 2009 *Opis bibliograficzny – dokumenty ikonograficzne*. Obydwa dokumenty nie mają zastosowania do opisywania materiałów oglądowych (projekcyjnych), odnoszą się jedynie do materiałów ikonograficznych w formach tradycyjnych, dostępnych za pomocą nieuzbrojonego oka, bez pomocy przeznaczonych do ich oglądania urządzeń, a więc zarówno bez rzutników, powiększalników, jak i bez pośrednictwa różnorodnego sprzętu komputerowego. W wydanej przez SBP i NUKAT adaptacji również znalazła się definicja znana z normy francuskiej, uzupełniona o podkreślenie podrzędnej w stosunku do obrazu roli tekstu pojawiającego się w dokumentach ikonograficznych⁴. Nadal jednak jest w niej mowa o dwuwymiarowym, statycznym obrazie nieprzeznaczonym do projekcji, utrwalonym na przenośnym podłożu. Definicja nie uległa więc poszerzeniu o obrazy w formie cyfrowej. Choć nie wprost, zostały one zaklasyfikowane do dokumentów elektronicznych. Wskazują na to zamieszczone na końcu opracowania przykłady opisów plików komputerowych zawierających dane graficzne – fotografie cyfrowe i grafikę komputerową, w których jako typ dokumentu podano „dokument elektroniczny”. Do niedawna przyjmowano bowiem, że grafikę

3 Według postanowień tej normy dokument ikonograficzny (*iconic document, document iconique*) to dokument, którego podstawową cechą jest obrazowe przedstawienie rzeczywistości.

4 „Dokument ikonograficzny to dokument, którego głównym elementem jest obraz, a tekst (jeżeli się pojawia) pełni rolę pomocniczą, objaśniającą, bądź stanowi jeden z elementów kompozycyjnych przedstawienia i jego treść ma charakter wtórny w stosunku do obrazu” – cyt. za: *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu ikonograficznego*, oprac. K. Sanetra, B. Górecka, A. Graff, Warszawa 2013, *Wprowadzenie*, s. 1.

komputerową i fotografie cyfrowe należy opisywać jak dokumenty elektroniczne. Tę właśnie utrwaloną praktykę autorki postanowiły opisać we wspomnianej adaptacji, dokonując nieco sztucznego wklejenia do formatu przeznaczonego dla dokumentów ikonograficznych elementów zaczerpniętych z zasad opisu dokumentów elektronicznych. Pierwsze przepisy dotyczące opracowania dokumentów elektronicznych stworzono już w roku 1989 (*International Standard Bibliographic Description for Computer Files*), a w roku 1997 pojawiły się unowocześnione przepisy katalogowania (*International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources*)⁵. Ukazały się również adaptacje formatu MARC 21 dla dokumentów elektronicznych, jak choćby polska wersja opracowana przez Krystynę Sanetrę w roku 2003⁶. Wśród przykładów opisu różnych typów informacji na nośnikach elektronicznych znajdowały się tam także opisy danych graficznych. Niestety zasady te nie pozwalały na dość precyzyjne oddanie specyficznego charakteru grafiki i fotografii cyfrowej oraz jej ścisłych związków z tradycyjnymi dokumentami ikonograficznymi. Rodziło to pewien chaos. Autorkom *Formatu*, posługującym się wersją standardu MARC21 z roku 2001, również nie udało się tych spraw rozstrzygnąć i zdefiniować w sposób jednoznaczny i przejrzysty, mimo iż istnieją już dobre wzorce w tej kwestii. Wobec upowszechnienia technologii komputerowych, ustalenie przepisów katalogowania przeznaczonych specjalnie dla obrazów cyfrowych stało się koniecznością. Pierwsza próba usankcjonowania zasad opisu dla zdjęć cyfrowych dokonana została w Stanach Zjednoczonych. W roku 2004 Prints and Photographs Division Biblioteki Kongresu opublikował on-line wskazówki pomocne w opracowaniu fotografii *born digital*⁷. Dla podkreślenia wizualnego charakteru danych, w dokumencie zalecono opisywanie fotografii cyfrowych, tak jak tradycyjnych zdjęć, a więc jak dokumentów ikonograficznych, a nie jak plików komputerowych. Według przyjętej metody w jednej notce katalogowej mogą być opisywane łącznie: wydruk z drukarki komputerowej i plik będący nośnikiem danych graficznych, zarówno o dostępie zdalnym, jak i lokalnym. Dwie lub więcej, różne postacie fizyczne jednego utworu otrzymują w ten sposób wspólny opis. Format MARC 21 umożliwia właśnie takie opisywanie cyfrowych obrazów. Dzięki powtarzalności pola 300, zawierającego opis fizyczny dokumentu, daje on możliwość podania w jednym rekordzie bibliograficznym

5 *International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources*, München 1997.

6 K. Sanetra, *Format Marc 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu elektronicznego*, Warszawa 2003.

7 *Born Digital Photographs: Cataloging Samples* (June 2004), www.loc.gov/rr/print/tp/Born%20Digital%20Photographs.pdf [dostęp: 18.03.2013].

informacji dotyczących różnych form tej samej fotografii⁸. Idąc krok dalej, w latach 2009-2010 wprowadzono w formacie MARC 21 zmiany uwzględniające potrzeby związane z katalogowaniem obrazów cyfrowych. W kolejnych aktualizacjach dodano możliwość zakodowania w polu 008 informacji o tym, że dokument ikonograficzny ma postać elektroniczną⁹. Wprowadzono jednocześnie dodatkowe pola z grupy 3XX, przeznaczone do zapisywania informacji o różnych aspektach charakterystyki fizycznej opisywanego dokumentu, w tym informacji o nośniku, urządzeniach odtwarzających, cechach pliku, cechach obrazu cyfrowego. Zmiany te są nie tylko prostym wynikiem zaspokajania potrzeb wynikających ze specyficznego charakteru obrazów w postaci cyfrowej, lecz przede wszystkim efektem szerszego zjawiska polegającego na modernizacji zasad katalogowania, tak by stały się one adekwatne do ewoluujących wraz z szybkim rozwojem technologii komputerowych typów dokumentów. W związku z wprowadzaniem do zintegrowanych katalogów bibliotecznych opisów coraz bardziej zróżnicowanych i złożonych rodzajów publikacji, często powiązanych ze sobą skomplikowanymi relacjami, pojawiła się konieczność nowego uporządkowania i odwzorowania różnego typu zależności. W wydanej przez SBP i NUKAT adaptacji przyjęto dwa, niezależne od siebie sposoby opisu – wydruki grafiki komputerowej opracowano jak dokumenty ikonograficzne, pliki komputerowe zawierające grafikę potraktowano jak dokumenty elektroniczne. Ograniczono się przy tym do przypadków najprostszych, jednoznacznych, niepowiązanych ze sobą¹⁰. Opisy pliku komputerowego zawierającego dane graficzne i wydruku komputerowego wykonanego z tego pliku nie mogą istnieć w zupełnym oderwaniu od siebie. Ich treścią może być przecież ten sam obraz. Ważnym elementem opisu są więc informacje na temat związku pomiędzy wydrukiem grafiki czy fotografii cyfrowej, plikiem zapisanym na nośniku fizycznym i plikiem o dostępie zdalnym. Informacje te powinny jednocześnie jasno wskazywać czy mamy do czynienia z plikiem pierwotnym (oryginalnym), czy też wtórnym (zdigitalizowaną wersją wydruku komputerowego, reprodukcją cyfrową). Problem temu podobnych, wielopoziomowych relacji pomiędzy różnymi typami materiałów bibliotecznych dostrzeżono już w roku 1997, na konferencji *International Conference on the Principles & Future Development of AACR*, gdzie dyskutowano nad wydaniem trzeciej edycji anglo-amerykańskich

8 Przykłady praktycznego zastosowania tej metody odnaleźć można w Library of Congress Prints and Photographs Online Catalog (PPOC) – www.loc.gov/pictures/ – wyszukując np. hasło „digital photographs”, „digital prints”.

9 Pole 008 pozycja znakowa 29 – kod formy zapisu (o – on-line; q – dostęp lokalny; s – elektroniczna).

10 Zalecono jedynie uzupełnianie opisu o pola 538, 856 i dodatkowe wystąpienia pól 006 i 007.

zasad katalogowania. W tym samym roku IFLA opublikowała pierwszą wersję *Functional Requirements for Bibliographic Records*¹¹. Założenia FRBR mówią o wypracowaniu nowej, jednolitej terminologii dla zróżnicowanych typów dokumentów. Model wprowadza trzy kategorie pojęć (*entities*) najczęściej stanowiących przedmiot zainteresowania użytkowników katalogów. W pierwszej grupie pojęć wyróżniono cztery terminy określające różne typy relacji mogących zachodzić pomiędzy jednostkami stanowiącymi przedmiot opisu bibliograficznego (*work, expression, manifestation, item*)¹². Te nowe, abstrakcyjne i ogólne pojęcia dotyczą oczywiście również dokumentów ikonograficznych. Na poziomie szczegółowym terminologia nie uległa zasadniczym zmianom. W FRBR nadal używany jest termin: *graphic materials*. Autorzy bardzo chętnie operują też określeniem „obraz” (*image*), rozróżniając przy tym obrazy graficzne, kartograficzne, projekcyjne (*graphic image, cartographic image, projectet image*). Pojęcia opracowane na potrzeby FRBR zaadaptowano do prac nad *Ressource Description and Access*, których założeniem było wypracowanie nowego standardu katalogowania wykraczającego poza ramy dotychczas znanych zasad – umożliwiającego grupowanie rekordów bibliograficznych według relacji zachodzących pomiędzy dziełami i ich twórcami, a przede wszystkim przeznaczonego do funkcjonowania w świecie cyfrowym. Oprócz podstawowej możliwości wyszukania informacji standard ten ma zapewniać różnym typom użytkowników, nie tylko bibliotekarzom, możliwość zarządzania informacją w środowisku sieciowym on-line. British Library, Library and Archives Canada, Library of Congress, American Library Association, National Library of Australia i Australian Comitee on Cataloguing uznały RDA za standard, który ma zastąpić AACR2. Dokonujący się wraz z zaadaptowaniem FRBR i RDA postęp w zasadach katalogowania ma za zadanie ułatwić czytelnikowi wyszukiwanie dokumentów oraz orientację w coraz bardziej złożonych relacjach pomiędzy nimi. Wiele dzieł istnieje obecnie w kilku różnych wersjach, wydaniach, adaptacjach, tłumaczeniach, aranżacjach, wreszcie postaciach fizycznych. Dotychczasowe zasady katalogowania nie pozwalały na pełne i precyzyjne odzwierciedlenie związków istniejących pomiędzy utworami, ich różnymi „wcieleniami” oraz pomiędzy autorami dzieł oryginalnych (często utrwalonych w różnych formach i na różnych nośnikach), a także autorami kolejnych wykonań i przeróbek dzieł¹³. Od roku 2007 trwają systematycznie prowadzone prace nad zapewnie-

11 *Functional Requirements for Bibliographic Records. Final Report, IFLA September 1997 (As amended and corrected through February 2009)*, www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbr_2008.pdf [dostęp: 28.11.2013].

12 Niestety w języku polskim nie utrzymała się jeszcze adekwatna terminologia.

13 *Ressource Description and Access*, www.rda-jsc.org/docs/rda brochure-pl.pdf [dostęp: 28.11.2013].

niem spójności innych standardów bibliograficznych z RDA. Pierwszym krokiem było ogłoszenie w roku 2009 *International Cataloguing Principles*. Po czterdziestu latach od ogłoszenia „Zasad Paryskich” IFLA dostrzegła konieczność zmian i modernizacji międzynarodowych reguł standaryzacji katalogowania i ogłosiła nowy dokument, wytyczający nowe trendy w tworzeniu katalogów bibliotecznych, bibliografii i stosowanej w nich terminologii. Postanowienia deklaracji z 2009 roku wskazują, że celem nadrzędnym powinna być wygoda użytkownika, polegająca na otrzymywaniu wyników wyszukiwania adekwatnych do zastosowanych kryteriów. Atrybutami pozwalającymi na jednoznaczna identyfikację przedmiotu poszukiwań są według ICP m.in. forma/typ zawartości (*content type*) oraz nośnik/podłoże (*carrier type*). W odniesieniu do interesujących nas dokumentów „typem zawartości” będzie zawsze obraz. Typ nośnika/podłoża może się zmieniać, może to być papier, tektura, szkło, metal drewno, ale również płyta CD, karta pamięci, pendrive. Również w roku 2009 dokonano stosownych zmian w formacie MARC 21. W strukturze rekordu bibliograficznego dodano szereg nowych pól przeznaczonych na informacje, wynikające z katalogowania zgodnie z zaleceniami RDA. Pojawiły się pola: 336 – *Content Type* (Typ zawartości); 337 – *Media Type* (Typ urządzenia pośredniczącego); 338 – *Carrier Type* (Typ nośnika); 347 *Digital File Characteristics* (Cechy pliku cyfrowego); 352 – *Digital Graphic Representation* (Typ odwzorowania grafiki cyfrowej). Pola te niestety nie zostały wykorzystane w przygotowanej przez Sanetrę, Górecką i Graff adaptacji formatu. W roku 2011 opublikowano ISBD Consolidated Edition, operujące już także wprowadzoną przez RDA i FRBR terminologią. Wiele pracy, czasu i miejsca poświęcono w tej edycji rosnącej współcześnie różnorodności typów dokumentów, ich coraz bardziej złożonej zawartości, różnorodnym formom utrwalenia i zapisu oraz nowoczesnym nośnikom. W rezultacie powstała zupełnie nowa strefa opisu bibliograficznego – *content form and media type area* (strefa 0 – Forma/typ zawartości i typ nośnika/podłoża) umożliwiająca dostarczenie czytelnikowi informacji o tym z jakim typem dokumentu, w jakiej formie i w jakiej postaci fizycznej ma do czynienia. Zrezygnowano całkowicie z pojęcia dokument, na rzecz ogólniejszego i bardziej abstrakcyjnego terminu *ressource* (wciąż trwają dyskusje czy należy zmianę tę przenieść również na grunt polski)¹⁴. Konsekwencją wprowadzenia dodatkowej strefy jest usunięcie ze struktury opisu jednego z elementów strefy tytułu i oznaczenia odpowiedzialności – „określenie typu dokumentu” (w ISBD NBM był to element fakultatywny – 1.2). Sformułowana

14 Problem analizowała m.in. Magdalena Krynicka, *Międzynarodowe Zasady Katalogowania. Nowe zasady katalogowania oraz zmiany w terminologii, czyli nowoczesne podejście do katalogów*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2012, t. 43, s. 299-309.

w ISBD CE definicja dokumentów ikonograficznych (*graphic, image fixe*) mówi, że są to dwuwymiarowe obrazy (lub zespoły obrazów) wyprodukowane w swej oryginalnej formie technikami rysunkowymi, graficznymi, malarskimi lub fotograficznymi, dostępne gołym okiem (bez urządzeń pośredniczących), wyjątkiem są obrazy stereograficzne wymagające użycia stereoskopu. Podkreślić należy, że w wielu wersjach językowych ISBD CE – angielskiej, włoskiej, francuskiej terminy określające tę grupę materiałów bibliotecznych nie uległy zmianie – nadal używane są te same pojęcia, co obowiązujące przed wprowadzeniem FRBR – *graphic, grafica*¹⁵, *image fixe*¹⁶. Stosowane w języku polskim określenie dokument ikonograficzny jest terminem z pewnością zrozumiałym i jednoznacznym dla bibliotekarzy, lecz czytelnikom przysparza kłopotów. Wprowadzenie nowych zasad katalogowania wraz z nowym słownictwem jest więc doskonałym momentem do rozpoczęcia dyskusji terminologicznej. Potrzebna będzie decyzja, czy również w przypadku tej kategorii materiałów bibliotecznych należy w języku polskim, zgodnie z zaleceniami FRBR, wykluczyć słowo dokument i poszukać najlepszego odpowiednika terminu *ressource*. Wątpliwe, aby za najbardziej zrozumiałe dla różnych grup użytkowników katalogów bibliotecznych uznano określenie „zasoby ikonograficzne”. „Źródła ikonograficzne” to termin raczej zarezerwowany dla prac naukowych. „Materiały ikonograficzne”? „Materiały graficzne”? „Obrazy”? Wobec wieloznaczności pojęć, każde rozwiązanie wydaje się niezadawalające. Być może jednak okaże się, że znalezienie nowego, wspólnego określenia dla całej grupy materiałów zwanych dotąd dokumentami ikonograficznymi nie jest niezbędne. W opisach bibliograficznych, w strefie opisu fizycznego, czytelnik znajdzie bowiem terminy bardziej szczegółowe, funkcjonujące w języku naturalnym, a jednocześnie w sposób najbardziej adekwatny odnoszące się do opisywanych materiałów – grafika, rysunek, fotografia, jak również grafika komputerowa, fotografia cyfrowa. Uzupełniać je będą szczegółowe oznaczenia technik wykonania i podłoży/nośników, na których są one sporządzone (np. litografia, miedzioryt, digital paiting, papier, szkło, drewno, płyta CD). W opisie bibliograficznym nie będzie już określenia typu dokumentu. Charakterystyka typu opisywanego materiału będzie bardziej

15 *International Standard Bibliographic Description. Edizione consolidata. Raccomandata dall'ISBD Review Group. Approvata dallo Standing Committee dell'IFLA Cataloguing Section*, Roma 2012, www.iccu.sbn.it/opencms/opencms/it/archivionovita/2012/novita_0013.html [dostęp: 28.11.2013].

16 *ISBD. Description bibliographique internationale normalisée (International Standard Bibliographic Description). Édition intégrée. Approuvée par le Bureau permanent de la Section de catalogage de l'IFLA*, Paris 2013, www.bnf.fr/documents/isbd_trad_francais.pdf www.bnf.fr/fr/professionnels/n_isbd/s.normes_isbd_texte.html?first_Art=non [dostęp: 28.11.2013].

złożona, tworzyć ją będą atrybuty zawarte w nowoutworzonej strefie opisu bibliograficznego (strefa 0 – Forma/typ zawartości i typ nośnika/podłoża), określające najważniejsze cechy zawartości i formy dokumentu w sposób, który pozwoli na odróżnienie obrazu w formie tradycyjnej, dostępnego za pomocą nieuzbrojonego oka (dokumentu ikonograficznego) oraz obrazu cyfrowego, dostępnego za pomocą różnego typu urządzeń elektronicznych. Przykładowy zapis dla dokumentu ikonograficznego będzie wyglądał następująco:

Obraz (nieruchomy ; dwuwymiarowy ; wizualny) : bez urządzeń pośredniczących, zaś dla obrazu cyfrowego, traktowanego dawniej jak dokument elektroniczny, będzie miał postać:

Obraz (nieruchomy ; dwuwymiarowy ; wizualny) : nośnik elektroniczny.

Decyzja czy opisywać obrazy cyfrowe jak dokumenty elektroniczne nie będzie już stanowiła sedna problemu i pola do dyskusji. Ciężar dociekań terminologicznych spocznie na barkach osób tworzących odpowiednie zasoby terminów określających poszczególne nośniki, podłoża, techniki i formy opisywanych obiektów. Precyzyjne opracowanie stosownej terminologii, dla wszystkich typów materiałów bibliotecznych, w tym dokumentów ikonograficznych i obrazów cyfrowych stanie się koniecznością ze względu na tendencję do konsolidowania zasad katalogowania, której efektem w niedalekiej przyszłości będzie zapewne kolejna adaptacja formatu MARC 21 – tym razem przeznaczona dla wszystkich typów dokumentów. Bardzo szybko wszelkie wcześniejsze, nieuwzględniające założeń RDA i FRBR wersje adaptacji stracą swą aktualność i rację bytu.

Warszawa, 8 kwietnia 2013

Summary

Agata Pietrzak *Some terminological side-notes on the MARC 21 format for bibliographic data - visual materials*

The document issued by the Polish Librarians Association and the NUKAT Center, *MARC 21 format for bibliographic data - visual materials* by Krystyna Sanetra, Beata Górecka and Anna Graff, is a good starting point for reflection and clarification of typological terminology. The publication in fact discusses both iconographic documents in traditional form and in electronic form.

An analysis of the vocabulary used so far seems to indicate the need for new conceptual models of cataloguing. The process of modernizing cataloguing rules made in connection with the introduction of the integrated library catalogue descriptions of different types of publications, is often interrelated with complex relationships (copy, modification, adaptation, version, variation). Revised norms and standards have been published in *Functional Requirements for Bibliographic Records, Resource Description and Access, International Cataloguing Principles* (revised 2009), *ISBD Consolidated Edition* (2011 version). They create a new conceptual apparatus adequate to the diversity of types of documents which contain more and more complex content, often atypical forms of preservation, and modern media. Applied to the Polish language, the term iconographic document causes problems not only for readers. Librarians also find it difficult to determine whether digital photography is an iconographic document or an electronic one. The modernization of international cataloguing principles is therefore an excellent opportunity to start a discussion on the native terminology in this field. It will be necessary to decide whether, as recommended by the FRBR, the word 'document' should be excluded and the best Polish equivalent of the resource term should be sought for the category of library materials.

Spis rzeczy

Studia i materiały

Michał Spandowski *Polskie zbiory inkunabułów zniszczone, rozproszone i przemieszczone w czasie i w wyniku II wojny światowej* 5

Michał Spandowski *Inkunabuły dawnej Biblioteki Miejskiej w Lubaniu* 37

Tomasz Płóciennik *Apokalipsa w latrynie, czyli o odkryciu fragmentu pergaminowej karty zawierającej tekst IV Księgi Ezdrasza na parceli Głównego Miasta w Gdańsku* 79

Piotr Paluchowski *Kompozycja graficzna kart tytułowych gdańskich kalendarzy XVI-XVII wieku* 91

Małgorzata Biłozór-Salwa *Paryski Karuzel 1612 roku, czyli skały tryskające winem, grające góry i tańczące konie na usługach propagandy władzy* 113

Michał Choptiany *Jan Brożek, czytelnik Piotra Ramusa. Rekonesans* 137

Arkadiusz Wagner *Nieznane cymelia introligatorstwa średniowiecznego w Bibliotece Uniwersytetu Mikołaja Kopernika* 177

Ewa Bielińska-Gałas *Piętnastowieczny graduał franciszkanów-obszerników w Głubczycach ms. BOZ 151. Charakterystyka zawartości, próba odtworzenia dziejów* 211

Krzysztof Kossarzecki, Sławomir Szyller *Rękopisy Biblioteki Załuskich w Sankt Petersburgu* 243

Irina S. Zwieriewa *Habent sua fata libelli. Z dziejów polskich księgozbiorów prywatnych włączonych do Cesarskiej Biblioteki Publicznej w latach 1832-1850* 259

Waldemar Graczyk *Zakupy antykwaryczne i legaty testamentowe jako źródła powiększania zasobu starych druków Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku po 1945 roku* 289

Jolanta M. Marszalska *Starovolszciana w zbiorach starych druków Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie* 303

Agata Pietrzak *Kilka uwag terminologicznych na marginesie Formatu MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu ikonograficznego* 317

Jakub Kalinowski *Podstawowe elementy opisu dzieła i realizacji w standardach RDA (Resource Description and Access) i ISBD (International Standard Bibliographic Description) i ich zapis w formacie MARC 21* 327

Recenzje

Krzysztof Klincewicz, Marcin Żemigala, Michał Mijal, *Bibliometria w zarządzaniu technologiami i badaniami naukowymi*, Warszawa 2012 (**Bartłomiej Siek**) 337

Agnieszka Bartoszewicz, *Piśmienność mieszczańska w późnośredniowiecznej Polsce*, Warszawa 2012 (**Halina Manikowska**) 340

Liturgia w klasztorach paulińskich w Polsce. Źródła i początki, red. Remigiusz Pośpiech, Opole 2012 (**Sonia Wronkowska**) 345

Contents

Studies and Materials

Michał Spandowski *Polish collections of incunabules destroyed, scattered and dislocated in the time of and as a result of World War II* 5

Michał Spandowski *Incunables from the former Municipal Library in Lubań* 37

Tomasz Plóciennik *Apocalypse in the latrine. The discovery of a fragment of a parchment leaf containing the text of IV Esdras on a lot in the City of Gdansk* 79

Piotr Paluchowski *Graphic composition of title cards for Gdańsk calendars of the 16th and 17th century* 91

Małgorzata Biłozór-Salwa *The Paris Carrousel of 1612* 113

Michał Choptiany *Joannes Broscius, a reader of Petrus Ramus. A reconaissance* 137

Arkadiusz Wagner *Unknown cimelia of medieval bookbinding in Universtity Library in Toruń* 177

Ewa Bielińska-Galas *A Fifteenth-century Franciscan Observantist gradual in Głubczyce, ms. BOZ 151. Characteristics of contents, an attempt to recreate history* 211

Krzysztof Kossarzecki, Sławomir Szyller *Polish manuscript collections in St. Petersburg. Research on the Załuski Library's collections* 243

Irina S. Zwieriewa *Habent sua fata libelli. From the history of Polish private collections included in the Imperial Public Library in the years 1832-1850* 259

Waldemar Graczyk *Antiquarian purchases and estate bequests as sources for the augmentation of assets of old prints in the Seminary Library in Płock after 1945* 289

Jolanta M. Marszałska *Starovolsciana in the collection of old prints in the Seminary Library in Tarnów* 303

Agata Pietrzak *Some terminological side-notes on the MARC 21 format for bibliographic data – visual materials* 317

Jakub Kalinowski *Basic elements of the description of works and the implementation of RDA (Resource Description and Access) and ISBD (International Standard Bibliographic Description) standards, and their entry in the MARC 21 format* 327

Reviews

Krzysztof Klincewicz, Marcin Źemigala, Michał Mijał, *Bibliometria w zarządzaniu technologiami i badaniami naukowymi*, Warszawa 2012 (**Bartłomiej Siek**) 337

Agnieszka Bartoszewicz, *Piśmienność mieszczańska w późnośredniowiecznej Polsce*, Warszawa 2012 (**Halina Manikowska**) 340

Liturgia w klasztorach paulińskich w Polsce. Źródła i początki, red. Remigiusz Pośpiech, Opole 2012 (**Sonia Wronkowska**) 345